

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR

Supervisor: Xudoyqulov Otabek Bohodir o'g'li

Zarmed Universiteti Xorijiy filologiya kafedrasida asistent o'qituvchisi

Student: Shokirova Almira Dilshod qizi

Zarmed Universiteti filologiya va tillarni o'qitish: Ingliz tili 2-kurs talabasi

E-mail: almirashokirova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar qiyosiy tipologik jihatdan tahlil etiladi. Frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlari hamda ularni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar hamda ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshash frazeologik birliklar qiyosiy tahlil qilingan

Kalit so'zlar: Frazeologiya, Qiyosiy tahlil, Ingliz tili, O'zbek tili, tarjima

PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH AND UZBEK

Annotation, In this article, phraseological units in the English and Uzbek languages are analyzed from a comparative-typological aspect, and the national-cultural features of phraseological unit, as well as the problems that arise in translating them and similar phraseological units in the English and Uzbek languages are comparatively analyzed

Keywords: Phraseology, Comparative analysis, English language, Uzbek language, Translation

Bugungi globallashuv davrida tillararo muloqot va tarjimashunoslik masalalari kata ahamiyat kasb etmoqda. Har bir tilning o'ziga xos milliy-madaniy qiyofasini ifodalovchi eng muhim lingvistik birliklardan biri bu frazeologizmlardir. Frazeologik birliklar nafaqat nutqni boyitadi, balki xalqning tarixi, urf-odatlarini va dunyoqarashini o'zida mujassam etadi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, ingliz va o'zbek tillari tubdan farqli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, ularda frazeologik o'xshashliklar va universal tushunchalar mavjud. Biroq, ushbu birliklarni bir tildan ikkinchisiga o'girishda semantic va sintaktik nomutanosibliklar yuzaga keladi.

Frazeologizm- til tizimida leksik birliklar kabi nutqqa tayyor holatda ko'chiriladigan, tarkibi turg'un va semantic jihatdan yaxlit xususiyatga ega bo'lgan barqaror iboralardir (Rahmatullayev, 1978). Frazeologizmlarning eng muhim xususiyati ularning nominative va emotsional-ekspressiv funksiyalarini bir vaqtda bajarishdir. Ya'ni, ular nafaqat biror narsa yoki hodisani nomlaydi, balki nutq egasining munosabatini, his-tuyg'usini va bahosini ham ifodalaydi.

Lingvistik nuqtai nazardan, frazeologizm tarkibiy qismlari o'zaro shunday chambarchas bog'langanki, ularni o'zgartirish, so'zlar tartibini buzish yoki tarkibiga yangi leksik element qo'shish iboraning asl obrazli mazmunini butunlay yo'qotishiga olib keladi. Aynan mana shu turg'unlik (idiomatiklik) xususiyati frazeologizmni erkin so'z birikmalaridan keskin ajratib turadi. Frazeologik birliklar tilning "genetik kodi" sanalib, unda xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va psixologiyasi muhrlangan bo'ladi.

2. Frazeologik birliklarning tasnifi

Frazeologiyada birliklarni semantik yaxlitligi darajasiga ko'ra tasniflash muhim o'rin tutadi (V.V. Vinogradov tasnifi):

Frazeologik chigal (idiomalar): Ma'nosi tarkibiy qismlarining yig'indisiga bog'liq bo'lmagan, ko'chma ma'noli, tahlil qilib bo'lmaydigan barqaror iboralar. Masalan: "it o'lgan yer", "qovun tushirmoq".

Frazeologik birliklar: Tarkibiy qismlarining ma'nosi umumiy ibora mazmuni bilan qisman bog'liq bo'lgan, obrazli ma'no yetakchi bo'lgan birliklar. Masalan: "aql dan ozmoq", "jonini bermoq".

Frazeologik birikmalar: Tarkibidagi so'zlar o'z lug'aviy ma'nosini saqlab qolgan, lekin ma'lum bir so'zlar bilan birga kelishga "qotib qolgan" (kolokatsiya) birikmalar. Masalan: "xavf tug' ilmoq", "yomon ko'z bilan qaramoq".

3. Ingliz va o'zbek tillarida frazeologizmlarning qiyosiy tahlili

Tadqiqot jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy-tipologik tahlili shuni ko'rsatadiki, tillar turlicha til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, ularda konseptual o'xshashliklar mavjud:

Universal obrazlar: Inson a'zolari bilan bog'liq iboralar universal xarakterga ega. Masalan, inglizcha "to keep an eye on" va o'zbekcha "ko'z-quloq bo'lmoq" iboralari diqqatni jamlashni ifodalaydi.

Milliy o'ziga xoslik: Ingliz tilida dengizchilik, savdo-sotiq ("to be in the same boat") ustunlik qilsa, o'zbek tilida dehqonchilik va tabiat hodisalari ("bug'doy boshi") bilan bog'liq obrazlar chuqur ildiz otgan.

4. Frazelogizmlarning uslubiy funksiyalari

Frazelogizmlar nutqda faqat ma'lumot beribgina qolmay, balki uslubiy vazifalarni ham bajaradi:

Ekspressivlik: Nutqni jonlantirish va o'quvchi/tinglovchining his-tuyg'usiga ta'sir qilish.

Baholovchi vazifa: Biror shaxs yoki voqea-hodisaga nisbatan ijobiy yoki salbiy munosabatni ibora orqali yashirin ifodalash.

Obrazlilik: Oddiy tushunchalarni badiiy tasvirlar orqali ifodalab, nutqni go'zallashtirish.

5. Sintaktik funksiyalar va tarjima muammolari

Sintaktik nuqtai nazardan, frazeologik birliklar gap tarkibida yaxlit bir gap bo'lagi vazifasini bajaradi (Komissarov, 2004). Nutqda frazeologizm tarkibiy qismlariga ajratilmaydi, balki butun bir "semantik blok" sifatida kesim, ega yoki hol o'rnida keladi. Masalan, "ko'z ochib yumguncha" iborasi gapda butunligicha "hol" vazifasini bajaradi.

Tarjima jarayonida tarjimon frazeologizmni tarjima qilishda uchta asosiy usuldan foydalanadi:

To'liq ekvivalent: Iboraning ma'nosi ham, obrazli tasviri ham mos kelishi ("bir kemada bo'lmoq" — "to be in the same boat").

Analogiya: Ma'nosi bir xil, lekin obrazli tasviri boshqacha bo'lgan iboralar (masalan, "as busy as a bee" — "chumolidek mehnatkash").

Izohli tarjima: Ekvivalent bo'lmaganda ma'noni sodda so'zlar bilan tushuntirish. Bu usul matn mazmunini to'g'ri yetkazishda yagona samarali yo'ldir.

Xulosa, Olib borilgan qiyosiy-tipologik tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillari o'zining kelib chiqishi va strukturaviy qurilishiga ko'ra turlicha til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, frazeologik qatlamda o'xshashliklar va umumiy insoniy qadriyatlarni ifodalovchi birliklarga egadir. Tadqiqot davomida quyidagi muhim xulosalarga kelindi:

Birinchi dan, frazeologizmlar — tilning "madaniy ko'z gusi" dir. Ularni o'rganish orqali xalqning turmush tarzi, tarixiy tajribasi va dunyoqarashini chuqurroq anglash mumkin. Ingliz tilidagi frazeologik qatlamda urbanistik va dengizchilikka oid obrazlar ustunlik qilsa, o'zbek tilida an'anaviy dehqonchilik, chorvachilik va tabiat hodisalari bilan bog'liq tasvirlar chuqur ildiz otgan. Bu holat frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatini belgilab beradi.

alohida so'z singari yaxlit sintaktik vazifa (ega, kesim, hol) bajaradi. Bu esa tarjima jarayonida ularni qismlarga bo'lib emas, balki butun bir "semantik blok" sifatida tahlil qilishni va tarjima qilishni taqozo etadi.

Uchinchi dan, tarjima jarayonida adekvatlikka erishish — tarjimonning mahorati bilan belgilanadi. Frazeologizmlarni tarjima qilishda to'liq ekvivalentlar mavjud bo'lgan holatlarda ushbu imkoniyatdan foydalanish, aksincha, ekvivalent bo'lmagan analogiya yoki izohli usullarni qo'llash matnning badiiy va mantiqiy butunligini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarni qiyosiy o'rganish tilshunoslikning muhim va dolzarb yo'nalishi hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari tarjima nazariyasi va amaliyotini rivojlantirishga, shuningdek, til o'rganuvchilarning nutq madaniyatini oshirish va ularning tildan obrazli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga muhim hissa qo'shadi. Frazeologiyani chuqur anglash — tilni shunchaki grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki jonli, obrazli va madaniy boylik sifatida o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Rahmatullayev, Sh. (1978). O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi.
2. Kunin, A.V. (1996). English Phraseology: A Coursebook. Moscow: Higher School.
3. Komissarov, V.N. (2004). Sovremennoye perevodovedeniye. Moskva: ETS.
4. Salomov, G'. (1983). Tarjima nazariyasi. Toshkent: Fan.